

O'QUVCHI-YOSHLARDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORGARLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

Xojifayzullayeva Madinaxon Xamidullo qizi
Andijon viloyati Andijon shahar 4-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchi-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning psixologik omillari, oilaviy kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Yoshlarning oilaviy qadriyatlarni anglash, mas'uliyat hissini shakllantirish, muloqot madaniyati, nizolarni konstruktiv hal etish va emotsional yetuklikni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, maktab, oila va psixologik xizmatning hamkorligi asosida oilaviy hayotga tayyorlashning samarali yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: oilaviy hayot, oilaviy kompetensiya, o'quvchi-yoshlar, psixologik tayyorgarlik, oilaviy qadriyatlar, muloqot madaniyati, emotsional intellekt, mas'uliyat, psixologik xizmat, oila.

KIRISH

Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti bo'lib, barkamol avlodni tarbiyalashda hal qiluvchi o'rin tutadi. Shu sababli o'quvchi-yoshlarni kelajakdagi oilaviy hayotga puxta tayyorlash, ularda oilaviy kompetensiyalarni shakllantirish bugungi ta'lim va tarbiya tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Oilaviy hayotga psixologik tayyorgarlik yoshlarning nafaqat oila qurishga, balki sog'lom va barqaror oilaviy munosabatlarni yo'lga qo'yishga tayyorligini ham anglatadi. Oilaviy hayotga tayyorgarlikning muhim psixologik omillaridan biri shaxsning emotsional yetukligidir. Emotsional jihatdan yetuk yoshlar o'z his-tuyg'ularini boshqara oladi, turmush o'rtog'ining fikri va hissiyotlariga hurmat bilan yondashadi hamda oilaviy muammolarni tinch va oqilona hal etishga intiladi. Emotsional intellektning rivojlanganligi oiladagi o'zaro tushunish va hamjihatlikni mustahkamlaydi.

Muloqot madaniyati ham oilaviy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismidir. Samarali muloqot, faol tinglash, o'z fikrini aniq va madaniyatli ifoda etish, kelishmovchiliklarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalari kelajakdagi oilaviy munosabatlarning barqarorligini ta'minlaydi. Ochiq va samimiy muloqot oila a'zolari o'rtasida ishonchni mustahkamlaydi. Mas'uliyat hissining shakllanishi oilaviy hayotga tayyorgarlikning asosiy psixologik omillaridan biridir. O'z qarorlari uchun javobgarlikni his etish, oila a'zolariga g'amxo'rlik qilish, o'zaro hurmat va majburiyatlarni anglash yoshlarni mustahkam oilaviy hayotga tayyorlaydi. Bu sifatlar

bolalik va o'smirlik davridan boshlab oilada hamda ta'lim muassasalarida izchil rivojlantirilishi lozim.

Oilaviy qadriyatlarni shakllantirishda ota-onalarning shaxsiy namunasi alohida ahamiyatga ega. Oiladagi mehr-oqibat, o'zaro hurmat, sadoqat va hamkorlik muhitida ulg'aygan yoshlar kelajakda ham ana shunday qadriyatlarni o'z oilasida davom ettirishga intiladi. Shu bois ota-onalarning tarbiyaviy mas'uliyati va oilaviy madaniyati yoshlarning oilaviy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Maktab psixologi o'quvchi-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash jarayonida psixologik treninglar, davra suhbatlari, seminarlar va individual maslahatlar tashkil etadi. Ushbu mashg'ulotlarda oilaviy munosabatlar, nizolarni boshqarish, emotsional intellekt, gender madaniyati, reproduktiv salomatlik va sog'lom turmush tarzi bo'yicha bilim va ko'nikmalar shakllantiriladi. Pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikda olib boriladigan tizimli ishlar yoshlarning oilaviy hayotga ongli va mas'uliyatli tayyorlanishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda jamiyatda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy o'zgarishlar oilaning barqarorligiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim oilalarda ajrimlarning ko'payishi, noto'liq oilalar sonining ortishi, ota-onalarning mehnat migratsiyasi sababli farzandlardan uzoqda yashashi, yoshlarning oilaviy hayotga yetarli tayyor emasligi kabi holatlar uchrab turibdi. Bunday omillar nafaqat oilaviy munosabatlarga, balki o'quvchilarning ruhiy holati, xulq-atvori, o'qishga bo'lgan munosabati va shaxs sifatida kamol topishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli o'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlash bugungi ta'lim-tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Oila shaxs kamolotining birlamchi va eng muhim ijtimoiy muhiti hisoblanadi. Bola ilk axloqiy tushunchalarni, muloqot madaniyatini, mehr-oqibatni, mas'uliyatni va jamiyatda yashash qoidalarini aynan oilada o'zlashtiradi. Ota-onaning farzandga bo'lgan munosabati, oiladagi psixologik muhit, tarbiya uslubi hamda oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat bolaning kelajakdagi oilaviy hayoti uchun mustahkam poydevor yaratadi. Oilada sog'lom psixologik muhit hukm surgan taqdirda farzand o'ziga ishongan, mas'uliyatli, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy faol shaxs bo'lib voyaga yetadi.

Maktab ham o'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarga oilaning jamiyatdagi o'rni, oilaviy qadriyatlar, ota-onaga hurmat, farzand burchi, sog'lom turmush tarzi, muloqot madaniyati va nizolarni tinch yo'l bilan hal etish ko'nikmalari bosqichma-bosqich singdirib boriladi. Sinf soatlari, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, psixologik treninglar va ota-onalar bilan hamkorlikdagi uchrashuvlar bu jarayonning samaradorligini oshiradi.

O'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlash faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmaydi. Ularda amaliy hayotiy ko'nikmalarni ham shakllantirish muhimdir.

Jumladan, boshqalarni tinglash, o'z fikrini odob bilan bayon etish, murosaga kelish, mas'uliyatni his qilish, vaqtni to'g'ri taqsimlash, mehnatsevarlik, tejamkorlik va oilaviy qadriyatlarga hurmat bilan qarash kabi sifatlar kelajakdagi oilaviy munosabatlarning mustahkam bo'lishiga xizmat qiladi.

Pedagog olim I. V. Grebennikovning fikricha, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bir nechta yo'nalishlarni qamrab olishi zarur. Avvalo, yoshlar oilaning jamiyatdagi o'rni va ahamiyatini tushunishlari lozim. Shuningdek, ularda halollik, mas'uliyat, mehribonlik, sadoqat, sabr-toqat va o'zaro hurmat kabi axloqiy fazilatlar shakllantirilishi kerak. Bundan tashqari, oila huquqi, er-xotin va ota-onalarning huquq hamda majburiyatlari, shaxsiy gigiyena, reproduktiv salomatlik, oilaviy iqtisodiyot, farzand tarbiyasi va sog'lom turmush tarzi haqida ham zarur bilim va tushunchalar berilishi muhimdir.

O'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlashda psixologik tayyorgarlik alohida o'rin egallaydi. Yoshlar o'z his-tuyg'ularini boshqara olish, boshqalarni tushunish, nizoli vaziyatlarda murosaga kelish, stressni yengish va mas'uliyatli qaror qabul qilishni o'rganishlari zarur. Chunki oilaviy hayot faqat mehr-muhabbat emas, balki o'zaro ishonch, sabr, hamkorlik va mas'uliyatni ham talab qiladi.

Bu jarayonda ota-onalarning shaxsiy namunasi eng muhim tarbiyaviy omillardan biridir. Farzand ota-onaning xatti-harakatlarini kuzatib, ularga taqlid qiladi. Oilada kattalarning bir-biriga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, muammolarni tinch yo'l bilan hal qilishi, mehnatsevarligi va halolligi bolada ham ana shunday fazilatlarining shakllanishiga yordam beradi. Aksincha, oiladagi doimiy janjallar, qo'pollik, befarqlik yoki e'tiborsizlik o'quvchining ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning shaxsiy rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Shuningdek, sog'lom turmush tarziga rioya qilish ham oilaviy hayotning muhim tarkibiy qismidir. To'g'ri ovqatlanish, jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish, zararli odatlardan voz kechish, kun tartibiga amal qilish va ruhiy salomatlikni asrash oilada ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi. Bunday muhitda ulg'aygan o'quvchilar sog'lom fikrlaydigan, faol va ijtimoiy moslashuvchan shaxs bo'lib voyaga yetadilar.

Oila, maktab va mahalla hamkorligi o'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlashning eng muhim shartlaridan biridir. Ushbu hamkorlik orqali yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi kuchayadi, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissi rivojlanadi hamda kelajakda mustahkam oila qurishga bo'lgan mas'uliyat shakllanadi.

O'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlash – ularning ma'naviy, axloqiy, psixologik va ijtimoiy kamolotini ta'minlashga xizmat qiladigan uzluksiz pedagogik jarayondir. Oilada sog'lom psixologik muhit yaratish, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, maktab va mahalla hamkorligini mustahkamlash, o'quvchilarda mas'uliyat, o'zaro hurmat, muloqot madaniyati, sog'lom turmush tarzi va oilaviy

qadriyatlarga sodiqlikni shakllantirish kelajakda mustahkam, baxtli va barqaror oilalarni barpo etishning muhim omili hisoblanadi. Shu sababli o'quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlash ishlari ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi sifatida izchil va tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchi-yoshlarda oilaviy hayotga tayyorgarlik kompetensiyalarini rivojlantirish ularning shaxsiy kamoloti va kelajakdagi oilaviy farovonligini ta'minlovchi muhim omildir. Emotsional yetuklik, muloqot madaniyati, mas'uliyat hissi, oilaviy qadriyatlarga hurmat va psixologik savodxonlikni rivojlantirish sog'lom oilalarni barpo etishga zamin yaratadi. Oila, maktab va psixologik xizmatning uzviy hamkorligi esa ushbu jarayonning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Toshtemirova, D. (2021). NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TALIMNI TASHKIL ETISHNING MAZMUN MOHIYATI.
2. Toshtemirova, D. (2022). Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantiruvchi o'yin turlarining xususiyatlari. *Мakтабгача таълим журна́ли*, 1(Preschool education journal).
3. Toshtemirova, D. (2021). MTT VA OILA HAMKORLIGIDA BOLALARNI MILLIYLIK RUHIDA TARBIYALASH. *Мakтабгача таълим журна́ли*, 3(Preschool education journal).
4. Toshtemirova, D. S. Q. (2021). BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHNING O'YIN FAOLIYATIDAN FOYDALANISHNING ASOSIY XUSUSIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 1068-1073.
5. Toshtemirova, D. S. Q. (2021). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MASHGULOT TALIM BERISHNING ASOSIY SHAKLI SIFATIDA. *Academic research in educational sciences*, 2(10), 922-926.
6. Toshtemirova, D. (2022). Bolalarni jismoniy rivojlantirishda ta'lim markazlaridan foydalanish. *Мakтабгача таълим журна́ли*, 1(Preschool education journal).
7. Toshtemirova, D. (2022). OILAVIY NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI TASHKIL ETISH TAMOYILLARI. *Мakтабгача таълим журна́ли*, 1(Preschool education journal).
8. Ziyo.net